

РАДЯНСЬКИЙ ОФІЦІЙНИЙ СВЯТКОВИЙ ДИСКУРС І КОМЕМОРАТИВНІ ПРАКТИКИ НА ПРИЄДНАНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ (НА ПРИКЛАДІ СВЯТКУВАННЯ ДЕСЯТИРІЧЧЯ «ВОЗЗ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ»)

В. В. Дроздов

Запорізький національний університет

victordrozdov.84@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1381-8878>

Ключові слова: радянське масове свято, святковий дискурс, комеморація, «возз'єднання українського народу», радянська політика пам'яті.

На основі аналізу офіційного святкового дискурсу й комеморативних практик під час святкування десятиріччя «возз'єднання українського народу» в 1949 р. визначено роль масового свята як інструменту радянської політики пам'яті, з'ясовано способи поширення міфу про «возз'єднання» серед населення приєднаних українських територій. Базуючись на розумінні масового свята як універсального засобу радянської пропаганди, автор визначив ідеологічну, символічну, консолідаційну, легітимаційну та мобілізаційну цілі ювілею. У статті розкрито його підготовчий етап, що мав на меті поширення офіційних наративів за допомогою різноманітних засобів. Охарактеризовано офіційні ритуали й комеморації під час святкування, акцентуючи увагу на особливостях їх проведення на західноукраїнських землях.

SOVIET OFFICIAL CELEBRATION DISCOURSE AND COMMEMORATIVE PRACTICES IN THE ANNEXED UKRAINIAN TERRITORIES (BY THE EXAMPLE OF CELEBRATING THE 10TH ANNIVERSARY OF THE «UKRAINIAN PEOPLE'S REUNIFICATION»)

V. Drozdov

Zaporizhzhia National University

Key words: Soviet mass celebration, celebration discourse, commemoration, «Ukrainian people's reunification», Soviet politics of memory.

The article aimed to describe the mass celebration as an instrument of the Soviet politics of memory by the example of celebrating the 10th anniversary of the «Ukrainian people's reunification» in 1949. The analysis of the official celebration discourse and commemorative practices made it possible to investigate the spreading of the myth of «reunification» among the population of the annexed Ukrainian territories. Based on understanding the mass celebration as a universal method of Soviet propaganda, the author has defined the anniversary's ideological, symbolic, consolidation, legitimation, and mobilization goals. The article has examined various forms of Soviet celebration discourse's dissemination, including official party documents and political leaders' speeches, mass media, agitation-propaganda campaigns, scientific and educational events, exhibitions and museum expositions, jubilee academic and literary publications, cinematography, cultural activity, and visual agitation. The primary official narratives spreading by propaganda have been identified: the decisive role of the Bolshevik Party and its leader Stalin in the Ukrainian state forming and the Ukrainian lands' reunification, the support of the Russian people in those processes, and the betrayal of «Ukrainian bourgeois nationalists» as the greatest enemies of Soviet Ukraine. The author has revealed the peculiarities of celebration rituals in the western Ukrainian territories, which reflected one of the anniversary's crucial goals, namely the demonstration of the joyous life of the Soviet Ukrainian people and gratitude

for the «liberation» of the Ukrainian lands. Particular attention has been paid to the characteristics of the commemorations, which were supposed to consolidate the myth of «reunification» in the collective memory.

Постановка проблеми. Поділивши сфери територіальних інтересів із нацистською Німеччиною, Радянський Союз розпочав свою агресивну політику під час Другої світової війни й анексував у 1939–1940 рр. території Західної України, Бессарабії та Північної Буковини. У 1944 р. СРСР встановив владу над територією Закарпаття, об'єднавши більшість українських етнічних земель у складі Української РСР. Радянська пропаганда називала ці воєнні кампанії «визвольними походами», підкреслюючи їхній визвольний характер та визначаючи головним результатом «возз'єднання українського народу». Використовуючи концепт «возз'єднання» в офіційному дискурсі, влада намагалася закріпити його в колективній пам'яті населення приєднаних територій.

Одним із найдієвіших засобів закріплення офіційних наративів у колективній пам'яті є меморіальні ритуали. Як стверджує П. Коннертон¹, через ритуальні перфоменси (дійства) образи минулого підтримуються та передаються наступним поколінням. Завдяки їх формалізації, постійному повторенню та інсценізації досягається кращий мнемонічний ефект, ніж у міфів. Серед таких ритуалів у Радянському Союзі особливе місце займали святкові комеморації, до яких залучалися широкі маси населення, виступаючи в ролі учасників цих дійств. Отже, для збереження в колективній пам'яті міф «возз'єднання» мав бути обов'язково ритуалізований. Саме за сталінських часів розпочалося «винайдення нової традиції» (за формулюванням Е. Гобсбаума²), коли в жовтні 1949 р. країна святкувала десятиріччя «возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі»^{3*}.

Після розпаду Радянського Союзу традиція відзначення ювілеїв «возз'єднання» Північної Буковини, Південної Бессарабії й Закарпаття тривалий час зберігалася, у тому числі на офіційному рівні⁴. Це свідчить, що радянські наративи були

міцно вкорінені в колективну пам'ять. Вони не лише виправдовували агресивну політику сталінського режиму, а й вступали в суперечність із наративом про проголошення Акту злуки УНР та ЗУНР у 1919 р. В умовах процесу деколонізації символічного простору України дослідження проблеми конструювання радянського міфу про «возз'єднання українського народу» та його поширення за допомогою святкового дискурсу й комеморативних практик має важливе наукове значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Західна історіографія розглядає радянську святкову культуру як ключовий інструмент соціальної мобілізації та поширення політичної ідеології в СРСР. Комплексний аналіз радянського святкового дискурсу доби сталінізму здійснила американська дослідниця К. Петроун⁵, яка на прикладі різних типів свят продемонструвала роль святкової культури в конструюванні радянської ідентичності. До святкового дискурсу вона віднесла всі повідомлення про святкування, які передавалися за допомогою різних форм (усно, письмово та аудіовізуально). Ключовими його категоріями були гендер (концепт «батьківщини-матері» у визначенні системи взаємин між громадянами і країною), національність (розуміння «радянського народу» як сім'ї дружніх націй на чолі з російською), історія (винайдення нових радянських традицій, адоптуючи імперські наративи та релігійні ритуали), культура (підвищення культурного рівня громадян та їхнє перетворення на «нових радянських людей») та герої (створення радянського героїчного пантеону й висміювання ворогів та зрадників). Крім цього, К. Петроун підкреслювала прямий зв'язок між поширенням

¹ Коннертон П. Як суспільства пам'ятають / пер. з англ. С. Шліпченко. Київ: Ніка-Центр, 2004. С. 112.

² Гобсбаум Е. Вступ: винаходження традицій. Винайдення традиції. Ред. Гобсбаум Е., Рейнджер Т. Київ: Ніка-Центр, 2010. С. 13.

³ * Далі в тексті статті використовуватиметься скорочена назва: «возз'єднання українського народу».

⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.1995 № 438

«Про затвердження заходів, присвячених 50-й річниці возз'єднання Закарпаття з Україною». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-95-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.07.2022 р.); Мартынюк А. «Наша зеленая Буковина надела праздничный наряд». К 70-летию воссоединения Северной Буковины и украинских земель Бессарабии в едином Украинском государстве. Голос України. 2010. 10 серпня. URL: <http://www.golos.com.ua/rus/article/131830> (дата звернення: 01.07.2022 р.); Знаменні і пам'ятні дати Одещини. 2020 рік: календар / відп. за вип. О. А. Булгакова. Одеса, 2019. С. 25.

⁵ Petrone K. Life Has Become More Joyous, Comrades: Celebrations in the Time of Stalin. Indiana University Press, 2000. 266 p.

святкового дискурсу й завданням інкорпорації нових громадян у радянську ідеологічну систему.

Процес формування культури радянських масових свят дослідив німецький історик М. Рольф⁶, який вважав святкові дійства виявом специфічної форми панування більшовицького режиму як «інсценуючої диктатури». Для влади вони слугували не лише засобом комунікації із суспільством та популяризації політичних цілей, а й були інструментом маніпулювання людьми. М. Рольф характеризував радянське масове свято як «універсальний твір мистецтва», оскільки воно проходило за єдиним планом відповідно до державно-правових рішень, включало безліч малих свят і поєднувало різні види мистецтва та об'єднувало через святкові ритуали все радянське суспільство. Порівнюючи святкову культуру в СРСР з іншими диктаторськими режимами і демократичними державами, він підкреслював, що радянські святкування характеризувалися чітко окресленою дидактичною спрямованістю, тобто мали на меті ідеологічне виховання й насадження радянських культурних і поведінкових норм, кінцевим продуктом яких мала бути «нова радянська людина». Також масове свято було однією з інстанцій проведення радянської, оскільки не лише сприяло проникненню в суспільство санкціонованих радянською владою символів, понять, ритуалів та культурних зразків, а й їхній стандартизації.

Австралійській дослідник Г. Гілл⁷ акцентував увагу на ритуалізації радянських святкових заходів. Розглядаючи ритуал як один із типів символів, через які репрезентувався метанаратив, він відносив до так званих «місць ритуалу» святкові заходи, що давали можливість владі проєктувати та поширювати власні символи. Зокрема, основне призначення масових парадів та демонстрацій післявоєнного часу полягало у формуванні почуття єдності та спільності цілей радянського суспільства.

Характеризуючи значення святкувань у повсякденному житті киян у післявоєнний період, канадський історик С. Єкельчик⁸ вказував, що сталінські свята мали б забезпечувати символічне єднання між державою і громадянами, демонструвати лояльність населення до режиму та його

ширу вдячності вождю й партії, підтверджувати радянську ідентичність його учасників. Натомість, участь громадян в офіційних святкуваннях мала формальний характер, а населення сприймало лише найбільші свята, які передбачали краще постачання харчів і народні гуляння. У післявоєнний період зазнав змін радянський святковий календар, характерною рисою якого стала поступова інтеграція республіканських подій у святковий канон. Серед таких важливих подій С. Єкельчик визначав святкування десятиріччя «возз'єднання українського народу», яке маркувалося як національне свято. Втім, як і більшість тогочасних свят, воно перетворилося на ритуал подяки Й. Сталіну.

Дослідженню становлення радянської святкової культури та її впливу на українське суспільство присвячено чимало вітчизняних наукових розвідок. Процеси формування системи радянських свят, їхню класифікацію й характерні риси радянської обрядовості та символічного простору розкрито в статтях Н. Горохії⁹, Т. Гаєвської¹⁰, Ю. Каганова¹¹, І. Маслової-Лисичкіної¹², Ю. Матухно¹³, С. Куцак¹⁴ та О. Курочкіна¹⁵. І. Склокіна¹⁶ проаналізувала на прикладі Харківської області святкові комеморації як складник радянської політики пам'яті про нацистську окупацію. Відзначення

⁹ Горохія Н. Культура масових свят та українське суспільство у 1930-х роках. Краєзнавство. 2010. Вип. 3. С. 183–189; Горохія Н. Символічний простір тоталітарних масових свят (на прикладі святкування 1-го травня в Радянській Україні у 1929–1939 рр.). Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки. 2010. № 23. С. 202–209.

¹⁰ Гаєвська Т. До питання становлення радянської святкової культури. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2012. № 1. С. 194–199.

¹¹ Каганов Ю. Радянські свята та обряди у контексті ідеологічної політики в Україні другої половини ХХ ст. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2013. Вип. 36. С. 186–194.

¹² Маслової-Лисичкіної І. Масове свято як засіб виховання людини в радянську добу. Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство. 2016. Вип. 34. С. 104–110.

¹³ Матухно Ю. Проблема класифікації радянських свят у перше пореволюційне десятиліття. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2017. Вип. 48. С. 139–142.

¹⁴ Куцак С. Становлення моделі масового свята в тоталітарному суспільстві. Мистецтвознавчі записки. 2018. Вип. 34. С. 60–70.

¹⁵ Kurochkin O. Soviet Holidays and Ceremonies as an Unsustainable Sociocultural Experiment. Culture and Arts in the Modern World. 2020. Vol. 21. P. 116–130.

¹⁶ Склокіна І. Є. Святкові комеморації як складова офіційної радянської політики пам'яті про нацистську окупацію (за матеріалами Харківської області), 1943–1953 рр. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Історія та географія. 2013. Вип. 49. С. 180–185.

⁶ Рольф М. Советские массовые праздники / пер. с нем. В. Т. Алтухова. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН): Фонд Первого Президента России Б. Н. Ельцина, 2009. 439 с.

⁷ Gill G. Symbols and Legitimacy in Soviet Politics. Cambridge University Press, 2011. 356 p.

⁸ Єкельчик С. Повсякденний сталінізм. Київ та кияни після Великої війни / пер. з англ. Я. Стріхи. Київ: Laurus, 2018. 306 с.

радянських свят на Закарпатті в післявоєнний період досліджено в статтях В. Міщанина¹⁷. Водночас одне з наймасштабніших святкувань у Радянській Україні в післявоєнні роки – десятиліття «возз'єднання українського народу» – майже не знайшло відображення в сучасному українському історичному дискурсі. Лише в статті М. Литвина¹⁸ містяться згадки про це дійство як маркер радянської політики пам'яті щодо подій 1939 р.

Мета статті – на прикладі святкування десятиріччя «возз'єднання українського народу» розкрити радянське масове свято як один з інструментів формування історичної пам'яті населення приєднаних українських територій, проаналізувати офіційний радянський святковий дискурс і комеморативні практики в контексті поширення міфу про «возз'єднання українського народу».

Виклад основного матеріалу. Міф про «возз'єднання українського народу» конструювався одразу після анексії західноукраїнських земель у вересні 1939 р. Річницю «визволення Західної України» радянська влада відсвяткувала 17 вересня 1940 р., організувавши мітинги й урочисті збори та заклавши пам'ятник Леніну у Львові. Підготовка до святкування річниці «визволення» Південної Бессарабії та Північної Буковини в червні 1941 р. була перервана початком радянсько-німецької війни. В 1944 р. наратив про «возз'єднання українського народу» був остаточно сформульований у радянському історичному дискурсі після виходу у світ монографії М. Петровського¹⁹. З приєднанням Закарпаття він остаточно утвердився як центральний міф, який поширювався радянською політикою пам'яті. 28 червня 1945 р. в Чернівцях навіть провели святкування п'ятої річниці «возз'єднання Північної Буковини в єдиній радянській українській державі»²⁰, попри те, що ця територія на той час перебувала у

складі СРСР трохи більш ніж два роки. Водночас в Ізмаїлі подібних комеморацій не проводили.

Зважаючи на те, що приєднання окремих українських територій відбувалося в різні роки, міф про «возз'єднання українського народу» потребував чіткої фіксації в часі для його ритуалізації. Однак влада вирішила пов'язати його не з приєднанням Закарпаття як останньої української території, що офіційно увійшла до складу Української РСР у 1945 р., а з окупацією західноукраїнських земель у 1939 р.

У 1948 р. вище партійне керівництво УРСР запланувало наступного року відсвяткувати десятиріччя «возз'єднання», а в березні 1949 р. розпочало активну підготовку до його проведення. Втім, назва свята, дата його проведення та головні урочисті заходи не одразу були погоджені з центром. В одному з перших проєктів постанови ЦК КП(б)У зазначалася така назва: «10-річчя з дня возз'єднання земель західних та Ізмаїльської областей зі своєю матір'ю Радянською Україною»²¹. Зрештою, потім назву свята було приведено у відповідність до офіційного формулювання. Основні заходи було заплановано провести 17 вересня, пов'язуючи свято з так званим «визвольним походом радянської армії». 23 липня 1949 р. М. Хрущов звернувся до Й. Сталіна з листом щодо дозволу відзначити дату десятиріччя «возз'єднання українських земель» як всенародне свято²². Постановою від 4 серпня 1949 р. ЦК ВКП(б) дозволив провести святкування, але основні заходи були перенесені на 29–30 жовтня. Отже, центральне керівництво вирішило не нагадувати суспільству про початок вступу Радянського Союзу в Другу світову війну, а натомість зафіксувало датою «возз'єднання» факт прийняття Верховною Радою СРСР «Закону про включення Західної України до складу СРСР із з'єднанням її з Українською РСР».

До початку жовтня владою навіть не були узгоджені основні урочисті заходи. Спочатку планували провести їх лише в Києві. Проте в листах від 7 та 10 жовтня М. Хрущов просив дозволу щодо проведення військових парадів, демонстрацій трудящих та закладок монументів ще у Львові та Ужгороді, а також демонстрацій (потім були за-

¹⁷ Міщанин В. «Всенародні» свята Народної Ради Закарпатської України (1944–1945 рр.) як елемент радянської Закарпаття. Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Історичні науки. Всесвітня історія. Історія України. Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. 2015. № 8. С. 122–129; Міщанин В. Становлення радянської культурної мережі в Закарпатській області у повоєнні роки. Україна модерна. 2018. URL: <https://uamoderna.com/md/mishchanyn-sovietization-of-zakarpattia> (дата звернення: 01.07.2022 р.).

¹⁸ Литвин М. Західноукраїнський вересень 1939 р.: маркери політики пам'яті. Український історичний журнал. 2019. № 5. С. 30–31.

¹⁹ Петровский Н. Н. Воссоединение украинского народа в едином украинском советском государстве. Москва: ОГИЗ – Госполитиздат, 1944. 88 с.

²⁰ Зеленюк І. В сім'ї вільній, новій. Радянська Буковина. 1945. 28 червня. С. 2.

²¹ Протоколи постанов ЦК КП(б)У про підготовку й проведення святкування 10-річчя возз'єднання українського народу в єдиній Радянській українській державі, заходи до них (1949 р.). Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1716. Арк. 1.

²² Пропагандистсько-агітаційна робота; проведення свят, ювілеїв, мітингів, увічнення пам'яті. Том 2 (20 червня 1949 р. – 29 грудня 1949 р.). ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 5656. Арк. 113.

мінені на мітинги) в інших містах України. Однією з його пропозицій було перейменування м. Станіслав (сучасний Івано-Франківськ) на Сталінокарпатськ²³. Політбюро ЦК ВКП(б) погодилося з пропозиціями М. Хрущова й 10 жовтня оформило відповідну постанову, проте Й. Сталін не схвалив перейменування, через що в остаточній редакції постанови від 11 жовтня 1949 р. пункт про перейменування прибрали²⁴. Після ухвалення рішення Політбюро ЦК ВКП(б) були внесені остаточні зміни до плану заходів щодо відзначення річниці.

Десятиріччя «возз'єднання українського народу» було всенародним святом, яке практично не відрізнялося від масових свят сталінського періоду. Воно, як вказує М. Рольф, поєднувало в собі планове підґрунтя, післясвяткові події та медіалізацію всього, що відбувалося, утворюючи великий цілісний артефакт²⁵. Отже, свято включало не лише заходи, які мали відбуватися в день святкування, а й весь етап його підготовки. Центральна влада ухвалила єдиний план підготовки і проведення святкування, відповідно до якого приймалися плани на обласному й місцевому рівнях.

Організація масових свят була одним із важливих напрямів діяльності партійної та інтелектуальної еліти. На всіх рівнях, від республіканського до районного, були утворені спеціальні комісії, які ретельно контролювали перебіг підготовки до святкування. Комісія Політбюро ЦК КП(б)У, яку очолював М. Гречуха, впродовж вересня й жовтня проводила щотижневі засідання, на яких розглядала питання щодо виконання плану заходів, затверджувала кошторис видатків, погоджувала зміст ювілейних видань і пропагандистських матеріалів, заслуховувала звіти державних комітетів, відповідальних за проведення свята, та обкомів²⁶.

Радянські свята були важливим засобом комунікації влади із суспільством, за допомогою яких презентувалися основні положення радянської ідеології, повідомлялися основні досягнення

держави й майбутні цілі партійного керівництва. Для міцного засвоєння населенням офіційного дискурсу влада використовувала низку засобів: партійні й державні акти та звернення, пропагандистські матеріали в пресі, виступи агітаторів, лекторів і доповідачів, наукові праці, літературні, художні й музичні твори, виставки та музейні експозиції, радіопередачі, кінохроніки тощо. Вони утворювали ієрархічну структуру, центральне місце в якій займали офіційні партійні документи та промови політичних лідерів. У них декларувалися мета і значення святкування, інтерпретувалися історичні події та поточна політична ситуація, визначалися пріоритети майбутнього розвитку. Ці тексти тиражувалися в періодиці та ювілейних виданнях, а зміст роз'яснювався агітаторами на спеціальних зібраннях і зборах. Виступи політичного керівництва на основних урочистих заходах транслювалися через радіоприймачі й вуличні динаміки, а також були обов'язковим компонентом кінохронік. Організація колективних слухань і обговорень партійних документів та виступів була одним із важливих видів масово-політичної роботи з населенням.

Головним партійним документом, що визначав офіційний святковий дискурс десятиріччя «возз'єднання українського народу», була Постанова ЦК КП(б)У від 17 серпня 1949 р. «Про десятиріччя возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі»²⁷. Партійні комісії ретельно відслідковували, чи відповідають зміст ювілейних видань і пропагандистських матеріалів, художнє оформлення різних заходів цій постанові, і вимагали її дотримання.

У тексті постанови простежується ідеологічне, символічне, консолідаційне, легітимізаційне та мобілізаційне значення нового свята. Воно мало закріпити у свідомості населення майстер-наратив сталінської ідеології про визволення українського народу, створення вільної держави й возз'єднання українських земель під керівництвом Й. Сталіна та більшовицької партії. Приховуючи справжні експансіоністські цілі сталінського керівництва, свято було символом «історичної перемоги» українського народу й досягнення його «споконвічної мрії». Цей радянський символ мав витіснити з історичної пам'яті українського населення спроби соборності під час Української національної революції. Десятиріччя «возз'єднання

²³ Там само. Арк. 116–120.

²⁴ Політбюро ЦК ВКП(б) и Совет Министров СССР. 1945–1953 / Сост. О. В. Хлевнюк, Й. Горлицкий, Л. П. Кошелева, А. И. Минж, М. Ю. Прозументиков, Л. А. Роговая, С. В. Соменова. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2002. С. 325.

²⁵ Рольф М. Советские массовые праздники... С. 128.

²⁶ Протоколи, стенограми, плани, порядки денні засідань Комісії Політбюро ЦК КП(б)У з підготовки й проведення 10-річчя возз'єднання українського народу в єдиній українській Радянській державі (29 липня 1949 р. – 26 жовтня 1949 р.). ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1717. Арк. 8–11.

²⁷ Возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі (1939–1949 рр.). Збірник документів і матеріалів / за ред. П. Гудзенко, Ф. Шевченко. Київ: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1949. С. 11–20.

українського народу» проголошувалося святом усіх народів радянської держави й було спрямоване на консолідацію українського суспільства навколо ідеї комунізму, демонструючи економічні, політичні й культурні переваги післявоєнного розвитку Радянської України та, зокрема, новоприєднаних земель. Воно мало стати ілюстрацією вдячності радянському уряду, партії та особливо її вождю, у такий спосіб легітимізуючи владу в тих приєднаних регіонах, де діяв антирадянський національний рух. Постанова зобов'язувала провести свято «під знаком подальшої мобілізації» трудящих на виконання й перевиконання державних планів, а також закликала до посилення комуністичного виховання, зміцнення радянського патріотизму та боротьби з «пережитками капіталізму».

Офіційний святковий дискурс формував образ ворога – «українських буржуазних націоналістів». У тексті постанови націоналістами ідентифікувалися всі ті, хто «використовував національний прапор». Вони зображувалися як прислужники іноземних капіталістичних держав, що допомагали їм у справі «гноблення й поневолення трудящих Західної України», та «лакеї фашистських загарбників»²⁸. Більш розлого образ «українських буржуазних націоналістів» влада розкрила в доповіді, яку М. Хрущов проголосив на шостій ювілейній сесії Верховної Ради УРСР 29 жовтня 1949 р. Під час доповіді, текст якої було погоджено центральною радянською партійною верхівкою²⁹, М. Хрущов назвав націоналістів «запеклими ворогами та душителями свободи українського народу»³⁰. Зрадниками були проголошені не лише діячі Центральної Ради, а і представники Української Національної Ради у Львові, які «відчинили польським панам ворота на Західну Україну». Так само «українські буржуазні націоналісти» Північної Буковини й Закарпатської України звинувачувалися в пособництві з «імперіалістами», що призвело до придушення революційного робітничого руху на цих землях. Крім того, до зрадників було включене уніатське духовництво, яких влада презирливо називала «розвідниками і шпигунами Ватикану». Отже, поширення образу ворога в офіційному святковому дискурсі було одним із засобів боротьби проти українського національного руху на західноу-

країнських землях. Прикметно, що в доповіді М. Хрущова взагалі не згадувалася Південна Бессарабія, на території якої не було антирадянського спротиву, а влада насаджувала там російські імперські міфологеми.

Зображуючи український національний рух воюючою силою, в офіційних наративах підкреслювалася роль російського народу у «возз'єднанні» українських земель. У постанові зазначалося, що завдяки російському народу, який «першим пішов по шляху будівництва соціалізму», український народ створив «вільну суверенну, справді демократичну, національну державу». Так само український народ мав завдячувати своєму «старшому братові» за возз'єднання³¹. Концепт російського народу як «першого серед рівних» всіляко популяризувався у святковому дискурсі, безпосередньо пов'язуючи «возз'єднання українського народу» з гранд-наративом «возз'єднання України з Росією».

Використовуючи святковий дискурс, влада поширювала міф про «возз'єднання українського народу» серед населення приєднаних територій. Відповідно до плану заходів щодо підготовки і проведення святкування, упродовж серпня–жовтня 1949 р. була організована широка агітаційно-пропагандистська кампанія. Для лекторів, доповідачів та агітаторів було проведено інструктивні наради й підготовлено інформаційні матеріали, а до обласних центрів спрямовано пропагандистські групи в складі працівників відділу пропаганди та агітації ЦК КП(б)У³². На західноукраїнських землях влада намагалася використати масово-політичну роботу для вивчення настроїв серед населення, про що свідчить стенограма наради від 7 жовтня 1949 р. Крім організації підготовки до святкування, секретар ЦК КП(б)У І. Назаренко з'ясовував у представника обкому Станіславської області, які питання задавали селяни під час доповідей і лекцій та чи були випадки їхнього зриву³³.

Основну пропагандистську роль виконувала радянська преса, яка публікувала затверджені владою статті й постійно інформувала про підготовку до святкування. Перелік пропагандистських статей для обласних, міських і районних газет та зміст спеціальних номерів журналів, присвячених десятиріччю «возз'єднання українського народу», розглядалися й затверджувалися Комісією Політбюро ЦК КП(б)У³⁴. Зокрема,

²⁸ Там само. С. 13–14.

²⁹ Пропагандистсько-агітаційна робота... Арк. 122.

³⁰ Всенародне свято. Матеріали і документи про святкування десятиріччя возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі. Київ: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1950. С. 54.

³¹ Возз'єднання українського народу... С. 12–14.

³² Пропагандистсько-агітаційна робота... Арк. 125–126.

³³ Протоколи, стенограми, плани, порядки денні... Арк. 38–39.

³⁴ Там само. Арк. 18.

план жовтневого номеру журналу «Радянський Львів» передбачав публікування літературних творів місцевих авторів та наукових публікацій, які мали відображати «великі перетворення, що стались у західних областях за славне десятиліття»³⁵. Регіональні газети майже в кожному номері писали про перебіг підготовки до святкування та публікували пропагандистські матеріали. Газета «Радянське Закарпаття» станом на 16 жовтня опублікувала 13 матеріалів у рубриці «На допомогу агітатору та пропагандисту», в яких не лише висвітлювала успіхи й досягнення «побудови соціалізму», а й описувала дорадянське минуле як період застою та безправ'я трудящих унаслідок «буржуазного панування в Закарпатській Україні угорських та чеських експлуататорів»³⁶.

Не менш важливим каналом транслявання офіційних наративів було радіомовлення. Комітет радіоінформації при Раді Міністрів УРСР розробив «План радіомовлення до десятиріччя возз'єднання українського народу в єдиній Українській радянській державі», який включав 178 позицій³⁷. У радіопередачах систематично розміщувалися пропагандистські статті про історичне значення возз'єднання, матеріали про успіхи в економічному та культурному житті західноукраїнських земель, кращі твори радянських письменників, присвячені ювілею. Крім того, у жовтні 1949 р. було організовано радіофестиваль художньої самодіяльності та декаду української радянської музики по радіо.

Крім преси й радіомовлення, потужним засобом впливу на колективну пам'ять був кінематограф. У всіх міських та районних кінотеатрах проходили десятиденні кінофестивалі. Для проведення кінофестивалів було задіяно 5113 кіноустановок³⁸. Крім того, для подальшого поширення офіційних наративів влада вирішила зняти повнометражний документальний фільм про святкування «всенародного свята».

³⁵ Матеріали до засідання Комісії Політбюро ЦК КП(б)У з підготовки до проведення святкування 10-річчя возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі. Том 2 (30 вересня 1949 р. – 28 жовтня 1949 р.). ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1718. Арк. 85.

³⁶ Інформації, довідки обкомів КП(б)У про хід підготовки та проведення святкування десятиріччя возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі та 32-ї річниці Великої жовтневої соціалістичної революції. Відомості та списки кращих агітаторів (17 жовтня 1949 р. – 10 листопада 1949 р.). ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1735. Арк. 58.

³⁷ Матеріали до засідання Комісії Політбюро. Том 2... Арк. 52–64.

³⁸ ам само. Арк. 191.

Десятиріччя «возз'єднання українського народу» було центральною темою, якій присвячувалися наукові й освітні заходи. 24 жовтня 1949 р. була проведена ювілейна сесія Академії наук УРСР, а з 15 до 30 жовтня у всіх вищих навчальних закладах проходили тематичні наукові сесії й конференції. «Товариство з поширення політичних і наукових знань Української РСР» організувало виїзд лекторів у західні області та затвердило тематику лекцій до ювілейної події³⁹. Упродовж жовтня всі заклади освіти були зобов'язані провести спеціальні бесіди, ранкові свята й вечори для дітей.

Переваги соціалістичного ладу й досягнення радянської промисловості, сільського господарства та культурного будівництва під час святкування демонстрували виставки. Згідно з планом заходів, тематичні виставки мали організовувати Академія наук УРСР, Академія архітектури УРСР та вищі навчальні заклади. Влада наполягала, щоб у західноукраїнських містах виставки «дуже яскраво» відображали відмінності між дорадянським та радянським періодами⁴⁰.

З нагоди святкування ювілею влада запланувала видання літератури, яка мала висвітлювати «визволення» українських земель і післявоєнні економічні та культурні досягнення приєднаних територій. Центральним виданням, що присвячувалося цій події, став збірник документів «Возз'єднання українського народу в єдиній Українській радянській державі (1939–1949 рр.)», наклад якого становив 20 тис. примірників. Зауваження Комісії Політбюро ЦК КП(б)У до проспекту збірника свідчать про його ідеологічний характер. Зокрема, комісія вимагала вилучити зі всіх офіційних документів слово «великого» перед словосполученням «українського народу», пропонувала додати документи про перетворення Львова на «великий індустріальний центр» за ініціативою Й. Сталіна та про дружбу волинських колгоспників із колгоспниками Підмосков'я⁴¹. Львівське обласне книжково-газетне видавництво випустило брошуру «Що дала радянська влада трудящим західних областей України», збірники «Боротьба трудящих Львівщини проти німецько-фашистських окупантів», «Індустріальний

³⁹ Матеріали до засідання Комісії Політбюро ЦК КП(б)У з підготовки до проведення святкування 10-річчя возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі. Том 1 (30 вересня 1949 р. – 18 жовтня 1949 р.). ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1719. Арк. 206–210.

⁴⁰ Протоколи, стенограми, плани, порядки денні... Арк. 51–52.

⁴¹ Матеріали до засідання Комісії Політбюро. Том 1... Арк. 140–141.

Львів», «Світлий шлях», «Тернопільщина колгоспна», «Пісні про радянський Львів», а також літературно-художній альманах⁴². Обласне видавництво Закарпатської області видало літературний альманах та збірник «Відроджений край»⁴³. Крім того, до західних областей було спрямовано українських радянських письменників «з доповідями та творчими звітами перед трудящими про досягнення радянської літератури»⁴⁴.

Культурно-освітні заклади, згідно з постановою ЦК КП(б)У, мали провести роз'яснювальну роботу серед населення щодо історичного значення ювілейної події. Комітет у справах культурно-освітніх установ УРСР зобов'язав усіх завідувачів обласних, міських та районних відділів організувати читання лекцій і доповідей, масові вечори, літературні й фотоілюстровані виставки, літературні вечори та читачькі конференції⁴⁵. У музеях були створені тематичні виставки, а в Київському та Львівському історичних музеях – постійні відділи, присвячені десятиріччю «возз'єднання українського народу». Зокрема, Львівський історичний музей зібрав для створення відділу 1058 експонатів⁴⁶. Розглядаючи проєкт експозиційного плану відділу, Комісія Політбюро ЦК КП(б)У вимагала, щоб він відповідав змісту постанови. «Потрібно використовувати всі документи й показати, що радянське керівництво, Ленін і Сталін не забували, що існують браття, які знаходяться під гнітом... – зазначав секретар ЦК КП(б)У з пропаганди й агітації К. Литвин. – Причому возз'єднання західних областей не було насильницьким актом, а це було більше проявом самих народних мас. Ось, що потрібно показати...»⁴⁷.

Неодмінним компонентом радянського масового свята була наглядна агітація, яка мала

відображати офіційні наративи. Над художнім оформленням Києва та обласних центрів працювали бригади художників відповідно до затверджених планів. Зокрема, план оформлення міста Львова передбачав вісім святкових локацій, п'ять із яких мали власну тему: «Тов. Сталін – натхненник та організатор возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській Державі» (фасад Оперного театру та площа перед ним); «Велика братська непорушна дружба українського народу з великим російським народом» (площа Міцкевича); «Непорушна дружба російського, українського та всіх народів Радянського Союзу – запорука перемоги та успіхів нашої могутньої Соціалістичної Батьківщини» (Галицька площа); «Ленін і Сталін – організатори Української Радянської держави» (площа Возз'єднання); «Сталінська дружба народів СРСР – могутній оплот миру та безпеки» (залізничний вокзал та привокзальна площа). Кожна з тем передбачала встановлення художніх панно й портретів партійних вождів, ілюмінацію, декорування прапорами та лозунгами. Також у місті були встановлені тимчасові скульптури Сталіна (Галицька площа) та Леніна (площа Возз'єднання), монумент Сталінській конституції (Алея 1-го Травня), аеростат із державним прапором УРСР (будинок № 13 на вул. Театральній), герб УРСР із цифрою «10» (ратуша на площі Ринок). Кожен район міста також оформлювався за відповідною темою⁴⁸.

Підготовка до святкування супроводжувалася різноманітними культурними заходами, які мали консолідаційне значення та сприяли поширенню зразків радянської культури серед населення приєднаних територій. Хорові та музикальні колективи направлялися на гастролі в західні області, а, зокрема, Закарпатський народний хор та Гуцульській ансамбль пісні й танцю мали виступати в східних областях УРСР. У Києві було проведено республіканську олімпіаду, а в областях – районні, міські та обласні огляди художньої самодіяльності. У будинках культури та клубах проводилися тематичні вечори, свята й конкурси. Ідейно-політичне значення мали також спортивні заходи, що проводились із нагоди ювілею: першості з різних видів спорту, районні й обласні спартакіади та «зіркові естафети».

Мисові свята використовувалися владою як ефективний засіб мобілізації населення, і десятиріччя «возз'єднання українського народу» не було винятком. Звітуючи про підготовку до свят-

⁴² Там само. Арк. 204.

⁴³ Доповідні записки, інформації, довідки обкомів КП(б)У про підготовку святкування десятиріччя возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі, про проведення Міжнародного дня боротьби за мир, про вивчення доповіді тов. Маленкова Г. М. про 32-у річницю Великої жовтневої соціалістичної революції (17 вересня 1949 р. – 31 грудня 1949 р.). ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1734. Арк. 116.

⁴⁴ Пропагандистсько-агітаційна робота... Арк. 126.

⁴⁵ Накази голови комітету за основної діяльності за 1949 рік (оригінали). Том 3 (1 червня 1949 р. – 22 вересня 1949 р.). Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 4762. Оп. 1. Спр. 285. Арк. 165.

⁴⁶ Доповідні записки, довідки про стан культурно-просвітньої роботи в УРСР, спрямовані ЦК КП(б)У за 1949 рік. Том 3 (останній) (4 вересня 1949 р. – 24 грудня 1949 р.). ЦДАВО України. Ф. 4762. Оп. 1. Спр. 294. Арк. 63.

⁴⁷ Протоколи, стенограми, плани, порядки денні... Арк. 73–74.

⁴⁸ Матеріали до засідання Комісії Політбюро. Том 1... Арк. 317–320.

кування, обкоми спочатку інформували про нові «соціалістичні зобов'язання», які давали робітники й селяни під час урочистих зборів і мітингів. Зокрема, це були заяви про дострокове виконання й перевиконання виробничих держпланів, планів хлібозаготівель і сільгоспробіт та «вставання на стаханівську вахту». У західних областях свято використовувалося для прискорення темпів колективізації. Наприклад, у Львівській області було створено 45 нових колгоспів⁴⁹, а в Закарпатській області один із нових колгоспів отримав назву «10-річчя возз'єднання українського народу»⁵⁰. В областях і районах проводилися сільськогосподарські виставки, які мали демонструвати переваги колгоспного ладу⁵¹. На честь ювілею влада організовувала соціалістичні змагання між областями, районами, підприємствами, колгоспами, МТС та іншими установами. Досягнення й результати цих змагань публікувалися в пресі та оголошувалися в промовах під час урочистих засідань.

Святування десятиріччя «возз'єднання українського народу» проводилося за всіма правилами радянського святкового канону. Перший день – 29 жовтня – мав виключно офіційний характер. Того дня відбулася VI ювілейна сесія Верховної Ради УРСР. Крім доповіді М. Хрущова, центральним символічним ритуалом стало святкове звернення учасників ювілейної сесії до Й. Сталіна. Як зазначає С. Єкельчик, такий ритуал подяки був обов'язковим маркером радянської ідентичності⁵². Як і весь святковий дискурс, лист Й. Сталіну символізував вдячність українців як окремої етнічної групи за керівну роль у її визволенні й об'єднанні в межах однієї держави. Підготовку тексту листа, його художнє й музичне оформлення було включено до плану заходів і покладено на відділ пропаганди та агітації ЦК КП(б)У, Союз письменників, Союз композиторів та Союз художників України⁵³. План листа, підготовлений відділом пропаганди та агітації, передбачав вступну частину й п'ять розділів. Перші чотири розділи мали відображати офіційну інтерпретацію історичного минулого українських земель, а п'ятий – прославляти здобутки сталінського післявоєнного розвитку. У листі мали змальовуватися дві України: перша – «квітуча» Радянська Україна, її героїчне минуле в союзі з «великим російським народом»; друга – «подрібнена», яка перебувала

в ярмі через зрадництво «українських націоналістів»⁵⁴.

На ювілейну сесію та інші святкові заходи в Києві були запрошені делегації із різних областей, які не лише були гостями свята, а його безпосередніми учасниками. Прикметно, що 550 із 700 запрошених осіб були із приєднаних територій, серед яких – стахановці, передовики колгоспів, представники інтелігенції, а також 15 селян-одноосібників⁵⁵. Для цих гостей було влаштовано спеціальний прийом із найвищими представниками республіканської партійної, державної, військової та наукової еліти. Під час святкування роль цих гостей полягала у висловленні «захоплення та величезного задоволення всім побаченим», доводячи в такий спосіб легітимність радянської політики на приєднаних територіях. Крім того, вони ставали своєрідними містками комунікації між владою й населенням, беручи на себе зобов'язання переказати враження своїй громаді. Проведення ювілейної сесії стало одним із найбільш витратних дійств. Згідно з кошторисом, було заплановано 2 млн крб на проведення святкування ювілею, з яких 889 тис. крб виділялися на різноманітні видатки, пов'язані з проведенням сесії й розміщенням та обслуговуванням гостей⁵⁶.

За схожими сценаріями відбувалися урочисті сесії в областях, містах і районах, які проходили 28–30 жовтня. З доповідями виступали керівники партійних і державних органів влади, ухвалювалися привітальні листи Й. Сталіну, а також республіканським керівникам М. Хрущову та Д. Коротченку.

Другий день урочистостей включав офіційну та неофіційну частини. Перша передбачала проведення військових парадів, демонстрацій і мітингів, а також заходи комеморативного характеру. Ці дійства були ключовими ритуальними церемоніями радянської святкової культури й разом із партійними зборами становили її семантичне ядро⁵⁷. Якщо військові паради демонстрували міць радянської держави, то демонстрації й мітинги мали на меті засвідчити повну підтримку й щире вдячність населення більшовицькій владі та безпосередньо її вождю. Крім того, як зазначає М. Рольф, демонстрації були актом символічного єднання «народу» з його «керівниками», а також

⁴⁹ Інформації, довідки обкомів КП(б)У... Арк. 178.

⁵⁰ Доповідні записки, інформації, довідки обкомів КП(б)У... Арк. 119.

⁵¹ Інформації, довідки обкомів КП(б)У... Арк. 8.

⁵² Єкельчик С. Повсякденний сталінізм... С. 54.

⁵³ Пропагандистсько-агітаційна робота... Арк. 123.

⁵⁴ Матеріали до засідання Комісії Політбюро. Том 1... Арк. 7–10.

⁵⁵ Пропагандистсько-агітаційна робота... Арк. 189.

⁵⁶ Матеріали до засідання Комісії Політбюро. Том 2... Арк. 224–225.

⁵⁷ Глебкин В. В. Ритуал в советской культуре. Москва: Янус-К, 1998. С. 93.

формували уявлення про місце людини в соціальній ієрархії⁵⁸.

Прагнучи максимально залучити населення західноукраїнських територій до святкування, більшовицьке керівництво утворило три центри головних масових заходів – Київ, Львів та Ужгород. Саме в цих трьох містах відбулися військові паради, демонстрації трудящих і закладки пам'ятників на честь «возз'єднання українського народу». В інших містах та районних центрах влада обмежилася проведенням урочистих мітингів. Хоча заходи в Києві мали центральне значення, символічна роль святкових ритуалів у Львові й Ужгороді була не менш важливою. Військові паради в цих містах символізували могутність «армії-визволительки народів Західної України», а демонстрації створювали ілюзію вдячності за «возз'єднання всіх українських земель», підтримки «звільненим трудящим населенням» політики радянської влади, спільних зусиль влади й народу в розбудові комунізму та готовності до нових виробничих досягнень⁵⁹. Лозунги, плакати та інша святкова атрибутика всіляко прославляли вождя та більшовицьку партію, демонстрували єдність із російським народом та іншими «радянськими народами». Місцеві чиновники рапортували, що у Львові чисельність демонстрантів перевищувала 150 тис. осіб, а в Ужгороді – понад 30 тис. осіб. В умовах продовження боротьби з українським національним рухом масовість цього дійства використовувалася радянською пропагандою як доказ всенародної підтримки радянського керівництва.

Увічненню пам'яті про цю подію мали сприяти нові монументи як символи «вічної слави возз'єданого українського народу», «вічної й неперушної дружби українського народу з російським народом» та «вічної вдячності українського народу... Сталіну»⁶⁰. Їхня закладка входила до офіційної частини святкування й супроводжувалася багатотисячними мітингами. Відкриття тимчасової гранітної плити з написом «Тут буде споруджено монумент возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі. Закладено 30 жовтня 1949 р.» перетворювалося на ритуальне дійство, яке було традиційним компонентом радянського святкового дискурсу та меморіальної політики. У Києві урочиста закладка відбулася на Галицькій площі, під час якої виступили не лише найвищі офіційні особи республіки, а і представники зі Львова та Ужгорода. Подібні місця пам'яті

з'явилися у Львові на Краківській площі та в Ужгороді на Червоній площі. Крім цього, з нагоди ювілею були відкриті нові пам'ятники (Сталіну в Ужгороді й Леніну в м. Рогатині Станіславської області), а також встановлені меморіальні дошки. Лише у Львові в 1949 р. з'явилися 22 меморіальні дошки⁶¹, у Дрогобицькій області – 13, а в Ізмаїльській області – 14⁶². Ці пам'ятні знаки встановлювалися на будівлях, у яких радянська влада влаштовувала демонстративні «Народні збори» або мітинги для проголошення «возз'єднання» (наприклад, будинок Театру опери та балету у Львові, будинок Російського обласного театру та кінотеатру «Перемога» в Мукачеві), або в місцях, які пропаганда пов'язувала зі спротивом трудящих уряду ЗУНР та боротьбою з «окупаційною владою».

Неофіційна частина свята передбачала масові народні гуляння, проведення концертів і вечорів художньої самодіяльності, перегляди кінофільмів, організацію спортивних змагань, а в головних центрах урочисте дійство завершувалося салютом. Розвальні заходи також проводилися згідно із затвердженими планами й виконували важливу символічну роль, демонструючи «щасливе життя в радянській сім'ї народів». Саме тому під час неофіційних заходів важливо було підкреслити національний колорит.

Одним із ритуалів, властивих радянській святковій традиції, було отримання привітань із різних кутків країни. Радянська влада підкреслювала в такий спосіб всенародний характер святкування та дружні взаємини між різними республіками. Наприклад, Станіславський телеграф упродовж святкових днів отримав приблизно 300 вітальних телеграм із Києва, Харкова, Москви, Москви, Ростова на Дону, Архангельська, Казані, Тбілісі, Ашхабада та інших міст. У тексті привітань звучали офіційні наративи, прославляючи Й. Сталіна й більшовицьку партію, вітаючи економічні досягнення, «дружбу народів» та перемогу ідей комунізму⁶³.

Ювілейні заходи проходили й після святкових урочистостей та плавно перетікали в інше масове свято – 32-гу річницю «Великої Жовтневої соціалістичної революції». У багатьох містах влада прийняла рішення не знімати декорації, які були підготовлені для святкування десятиріччя «возз'єднання», до завершення заходів 7 листопада⁶⁴.

⁶¹ Доповідні записки, довідки про стан культурно-просвітньої роботи в УРСР, спрямовані ЦК КП(б)У за 1949 рік. Том 2 (3 травня 1949 р. – 27 серпня 1949 р.). ЦДАВО України. Ф. 4762. Оп. 1. Спр. 293. Арк. 149.

⁶² Пропагандистсько-агітаційна робота... Арк. 131, 141–143.

⁶³ Всенародне свято... С. 211.

⁶⁴ Єкельчик С. Повсякденний сталінізм... С. 56–57.

⁵⁸ Рольф М. Советские массовые праздники... С. 131, 158.

⁵⁹ Всенародне свято... С. 194–196.

⁶⁰ Там само. С. 168–169.

Висновки. Радянське масове свято не лише мало легітимаційне, консолідаційне та мотиваційне значення, а й використовувалося владою як інструмент політики пам'яті. Для поширення міфу про «возз'єднання українського народу» було ви-
найдене спеціальне свято, відзначення якого в жовтні 1949 р. відбулося на всенародному рівні. В офіційному святковому дискурсі поширювалися наративи про визначальну роль більшовицької партії, її вождя та російського народу у «возз'єднанні», про «українських буржуазних націоналістів» як ворогів, що завадили цьому процесу на початку XX ст. На приєднаних українських територіях святкування мало продемонструвати щасливе життя в Радянській Україні і вдячність населення за «визволення». Його використовували

також для посилення темпів колективізації, активізації масово-політичної роботи й насадження культурних зразків. Ювілей став основною темою радянського агітпропу, який використовував усі можливі засоби для нав'язування радянських міфологем. Із метою ширшого залучення населення до участі у святкуванні головні заходи проводилися в Києві, Львові та Ужгороді. Комеморативні заходи, зокрема закладка монументів і встановлення меморіальних дошок, мали закріпити в колективній пам'яті нове свято та події, пов'язані з «возз'єднанням». Перспективою подальшого дослідження є вивчення ролі радянських ритуалів у формуванні історичної пам'яті та конструюванні радянської ідентичності населення приєднаних територій.

References

- Dopovidni zapysky, dovidky pro stan kulturno-prosvitnoi roboty v URSR, spriamovani TsK KP(b)U za 1949 rik. Tom 2 (3 travnia 1949 r. – 27 serpnia 1949 r.). TsDAVO Ukrainy. F. 4762. Op. 1. Spr. 293. 181 ark.
- Dopovidni zapysky, dovidky pro stan kulturno-prosvitnoi roboty v URSR, spriamovani TsK KP(b)U za 1949 rik. Tom 3 (ostannii) (4 veresnia 1949 r. – 24 hrudnia 1949 r.). TsDAVO Ukrainy. F. 4762. Op. 1. Spr. 294. 191 ark.
- Dopovidni zapysky, informatsii, dovidky obkomiv KP(b)U pro pidgotovku sviatkuvannia desiatyrichchia vozz'iednania ukrainskoho narodu v yedynii Ukrainskii Radianskii derzhavi, pro provedennia Mizhnarodnoho dnia borotby za myr, pro vyvchennia dopovidi tov. Malenkova H. M. pro 32-u richnytsiu Velykoi zhovtnevoi sotsialistychnoi revoliutsii (17 veresnia 1949 r. – 31 hrudnia 1949 r.). TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 70. Spr. 1734. 255 ark.
- Gill G. Symbols and Legitimacy in Soviet Politics. Cambridge University Press, 2011. 356 p.
- Glebin V. V. Ritual v sovetskoï kulture. Moskva: Yanus-K, 1998. 168 s.
- Haievska T. Do pytannia stanovlennia radianskoï sviatkovoï kultury. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv. 2012. № 1. S. 194–199.
- Hobsbaum E. Vstup: vynakhodzhennia tradytsii. Vynaidennia tradytsii. Red. Hobsbaum E., Reindzher T. Kyiv: Nika-Tsentr, 2010. S. 12–28.
- Hohokhiia N. Kultura masovykh sviat ta ukrainske suspilstvo u 1930-kh rokakh. Kraieznavstvo. 2010. Vyp. 3. S. 183–189.
- Hohokhiia N. Symvolichnyi prostir totalitarnykh masovykh sviat (na prykladi sviatkuvannia 1-ho travnia v Radianskii Ukraini u 1929–1939 rr.). Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istorychni nauky. 2010. № 23. S. 202–209.
- Informatsii, dovidky obkomiv KP(b)U pro khid pidgotovky ta provedennia sviatkuvannia desiatyrichchia vozz'iednania ukrainskoho narodu v yedynii Ukrainskii Radianskii derzhavi ta 32-i richnytsi Velykoi zhovtnevoi sotsialistychnoi revoliutsii. Vidomosti ta spysky krashchykh ahitatoriv (17 zhovtnia 1949 r. – 10 lystopada 1949 r.). TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 70. Spr. 1735. 238 ark.
- Kahanov Yu. Radianski sviata ta obriady u konteksti ideolohichnoi polityky v Ukraini druhoi polovyny XX st. Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. 2013. Vyp. 36. S. 186–194.
- Konnerton P. Yak suspilstva pam'iataiut / per. z anh. S. Shlipchenko. Kyiv: Nika-Tsentr, 2004. 184 s.
- Kurochkin O. Soviet Holidays and Ceremonies as an Unsustainable Sociocultural Experiment. Culture and Arts in the Modern World. 2020. Vol. 21. P. 116–130.
- Kutsak S. Stanovlennia modeli masovoho sviata v totalitarnomu suspilstvi. Mystetstvoznavchi zapysky. 2018. Vyp. 34. S. 60–70.
- Lytvyn M. Zakhidnoukrainskyi veresen 1939 r.: markery polityky pam'iaty. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. 2019. № 5. S. 25–35.

Martyniuk A. «Nasha zelenaia Bukovina nadelia prazdnichnyi nariad». K 70-letiiu vossoedineniia Severnoi Bukoviny i ukrainskikh zemel Bessarabii v edinom Ukrainskom gosudarstve. Holos Ukrainy. 2010. 10 serpnia. URL: <http://www.golos.com.ua/rus/article/131830> (data zvernennia: 01.07.2022 r.)

Maslova-Lysychkina I. Masove sviato yak zasib vykhovannia liudyny v radiansku dobu. Visnyk KNUKiM. Seriia: Mystetstvoznavstvo. 2016. Vyp. 34. S. 104–110.

Materialy do zasidannia Komisii Politbiuro TsK KP(b)U z pidhotovky do provedennia sviatkuvannia 10-richchia vozz'iednannia ukrainskoho narodu v yedynii Ukrainskii Radianskii derzhavi. Tom 2 (30 veresnia 1949 r. – 28 zhovtnia 1949 r.). TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 70. Spr. 1718. 229 ark.

Materialy do zasidannia Komisii Politbiuro TsK KP(b)U z pidhotovky do provedennia sviatkuvannia 10-richchia vozz'iednannia ukrainskoho narodu v yedynii Ukrainskii Radianskii derzhavi. Tom 1 (30 veresnia 1949 r. – 18 zhovtnia 1949 r.). TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 70. Spr. 1719. 328 ark.

Matukhno Yu. Problema klasyfikatsii radianskykh sviat u pershe porevoliutsiine desiatylittia. Naukovi pratsi istorichnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. 2017. Vyp. 48. S. 139–142.

Mishchany V. «Vsenarodni» sviata Narodnoi Rady Zakarpatskoi Ukrainy (1944–1945 rr.) yak element radianizatsii Zakarpattia. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Istorychni nauky. Vsesvitnia istoriia. Istoriiia Ukrainy. Istoriohrafiiia, dzhereloznavstvo ta spetsialni istorichni dystsypliny. 2015. № 8. S. 122–129.

Mishchany V. Stanovlennia radianskoi kulturnoi merezhi v Zakarpatskii oblasti u povoienni roky. Ukraina moderna. 2018. URL: <https://uamoderna.com/md/mishchany-sovietization-of-zakarpattia> (data zvernennia: 01.07.2022 r.).

Nakazy holovy komitetu z osnovnoi diialnosti za 1949 rik (oryhinaly). Tom 3 (1 chervnia 1949 r. – 22 veresnia 1949 r.). Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vladly ta upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVO Ukrainy). F. 4762. Op. 1. Spr. 285. 190 ark.

Petrone K. Life Has Become More Joyous, Comrades: Celebrations in the Time of Stalin. Indiana University Press, 2000. 266 p.

Petrovskii N. N. Vossoedinenie ukrainskogo naroda v edinom ukrainskom sovetskom gosudarstve. Moskva: OGIZ – Gospolitizdat, 1944. 88 s.

Politbiuro TsK VKP(b) i Sovet Ministrov SSSR. 1945–1953 / Sost. O. V. Khlevniuk, Y. Gorlitskii, L. P. Kosheleva, A. Y. Minkzh, M. Yu. Prozumenshchikov, L. A. Rogovaia, S. V. Somonova. M.: «Rossiyskaia politicheskaiia entsiklopediia» (ROSSPEN), 2002. 656 s.

Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.06.1995 № 438 «Pro zatverdzhennia zakhodiv, prysviachenykh 50-richnytsi vozz'iednannia Zakarpattia z Ukrainoiu». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-95-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 01.07.2022 r.).

Propahandystsko-ahitatsiina robota; provedennia sviat, yuvileiv, mitynhiv, uvichnennia pam'iaty. Tom 2 (20 chervnia 1949 r. – 29 hrudnia 1949 r.). TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 23. Spr. 5656. 268 ark.

Protokoly postanov TsK KP(b)U pro pidhotovku y provedennia sviatkuvannia 10-richchia vozz'iednannia ukrainskoho narodu v yedynii Radianskii ukrainskii derzhavi, zakhody do nykh (1949 r.). Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy (dali – TsDAHO Ukrainy). F. 1. Op. 70. Spr. 1716. 83 ark.

Protokoly, stenohramy, plany, poriadky denni zasidan Komisii Politbiuro TsK KP(b)U z pidhotovky y provedennia 10-richchia vozz'iednannia ukrainskoho narodu v yedynii ukrainskii Radianskii derzhavi (29 lypnia 1949 r. – 26 zhovtnia 1949 r.). TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 70. Spr. 1717. 96 ark.

Rolf M. Sovetskie massovyie prazdniki / per. s nem. V. T. Altukhova. Moskva: Rossiiskaia politicheskaiia entsiklopediia (ROSSPEN): Fond Pervogo Prezidenta Rossii B. N. Eltsina, 2009. 439 s.

Sklokina I. Ye. Sviatkovy komemoratsii yak skladova ofitsiinoi radianskoi polityky pam'iaty pro natsytsku okupatsiiu (za materialamy Kharkivskoi oblasti), 1943–1953 rr. Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Istoriiia ta heohrafiiia. 2013. Vyp. 49. S. 180–185.

Vozz'iednannia ukrainskoho narodu v yedynii Ukrainskii radianskii derzhavi (1939–1949 rr.). Zbirnyk dokumentiv i materialiv / za red. P. Hudzenko, F. Shevchenko. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo politychnoi literatury URSR, 1949. 205 s.

Vsenarodne sviato. Materialy i dokumenty pro sviatkuvannia desiatyrichchia vozz'iednannia ukrainskoho narodu v yedynii Ukrainskii Radianskii derzhavi. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo politychnoi literatury URSR, 1950. 242 s.

Yekelchik S. Povsiakdennyi stalinizm. Kyiv ta kyiany pislia Velykoï viiny / per. z anhli. Ya. Strikhy. Kyiv: Laurus, 2018. 306 s.

Zeleniuk I. V sim'i vilnii, novii. Radianska Bukovyna. 1945. 28 chervnia. S. 2.

Znamenni i pam'iatni daty Odeschyny. 2020 rik: kalendar / vidp. za vyp. O. A. Bulhakova. Odesa, 2019. 56 s.